

DEDAVNIKI IN SMERI SPREMINJANJA ČLOVEŠKIH DRUŽB – TEORETIČNE RAZLAGE

MAKROSOCIOLOGIJA – interdisciplinarna družb. Znanost, vključuje spoznanja drugih znanosti: socialne zgod., kulturne in soc. antropologije, ekonomije. Sociologija zanima celota spreminjanja družb. Življ. – kako se skozi čas spreminjata celotna družb. Struktura in kultura. **Proučevanje družb spreminjajo zakaj? vpc:** – zakaj se družbe spreminjajo; kateri so ključni dejavniki, ki sprožajo spremembe; ali obstajajo splošno veljavne zakonitosti družb spreminjanja; kakšna je smer spreminjanja; sledijo vse družbe enakemu vzorcu spreminjanja; ali je mogoče, da se družbe nenehno spreminjajo in razvijajo ali obstajajo meje razvoja; kako meriti družb spremembe oz. kateri so kazalci (npr. višina narodnega dohodka, pismenost, izobrazbenost, stopnja urbanizacije). **Različne teorije** so posledica tega, da je spreminjanje zapleten pojav, ki ga lahko sprožajo različni dej. D se spreminjajo na različne načine. Pos teorije izpostavljajo le en vidik, dej spreminjanja; naredijo vzorec spreminjanja znač za eno D in ga posplošijo v univerzal zakon DS. **ROUSSEAU:** napredek v znanosti in umetnosti pomeni hkrati moralno nazadovanje. Ljudi odvraca od naravnih kreposti (skromnost, prijaznost, uslužnost). **RICCARDO:** teh napredek ne koristi vsem družb skupinam enako – uvajanje strojev koristi lastnikom, škoduje delavcem. **HEGEL:** čim bolj človekovo delo poteka s stroji, tem bolj se mora človek ponižati na raven stroja. – opozarjali so tudi na neg ekološke posledice ind napredka. **1. sv vojna in svet gosp kriza (1929)** – zamajali vero v napredek; v 50 in 60 letih 20. st. ponovno oživela. **Obdobje po 2. sv. Vojni** – obdobje hitre gosp rasti, znanstvena, teh odkritja. **Gosp recesija** – začela se je v 70 letih, vse večje razlike med razvitim in nerazvitim svetom, ekološka kriza – **zaostrijo problem napredka**. A. **GIDDENS:** v zadnjih 50 letih je bila dinamika spreminjanja najbolj pospešena. Vedno bolj smo soočeni z negotovo prih. Tudi za ljudi v pret je bila prih negotova, a nevarnosti, ki so jih ogrožale, niso povzročili sami, niti nanje niso mogli vplivati. Današnja negotovost je posledica delovanja družb sil, ki smo jih sami spravili v tek. **Danes je edina gotovost glede toka sprememb naraščajoča negotovost.** Konec naj bi bilo zgod in evolucionističnih pripovedi – na zgod ne moremo več gledati, kot da ima določeno smer.

SPREMENBE – RAVOJ – NAPREDEK

Druž spreminjajo na različnih področjih: spremembe v družin življ (struktura, funkcije!); v odnosih med spoloma; v socializaciji; spreminjanje oblik in dojemanja odklonosti; tehnološke S; S pri delu in v prostem času. **D Sprememba** = vsako pomembnejše in opazno predrugačenje oblik družb ravnanja in odnosov med pos, skupinami, družbami. To pomeni tudi preoblikovanje vrednot, pravnih in drugih d norm, d simbolov in kulturnih proizvodov. **Od eu razsvetljenstva naprej** = močno prepričanje, da spremembe vodijo k izboljšanju razmer človeškega življ. Spremembe so začeli dojemati v zvezi z razvojem in napredkom – **spreminjati se=razvijati se=napredovati**. **Z nastopom moderne dobe** napredek dojet kot naravna zakonitost, pozitivno vrednotenje napredka – sedanost je boljša od pret in prih boljša od sed. **Več razsežnosti pojma napredka:** **intelektualni napredek v znanosti:** Comte ga razlaga kot napredek od mišljenja, ki izhaja iz fantazije, k znanstvenemu mišljenju. V ozadju Comtovega razmišljanja je razsvetljenska vera v moč razuma. **Teh in materialni napredek:** nenehno izpopolnjevanje proizvodov omogoča proizvodnje čedalje večje količine dobrin, kar vodi k materialnemu blagostanju človeštva. Skupaj z intelektualnim n, v znanosti pomeni pot od človekove podrejenosti naravi k obvladovanju narave in d procesov. **Socialno-polit napredek:** pomeni čedalje večjo svobodo pos, demokracijo in državljansko enakost. Za Hegla je to pot do stanja, ko so bili svobodni nekateri, k stanju svobode vseh. To je udejanjane načela osebne svobode v čedalje višjih oblikah. Soc-polit N naj bi pomenil osvobajanje od družinskih in stanovskih vezi ter razvoj vseh speh sposobnosti pos, tudi človeške vrste kot celote. **Durkheim, Marx, Weber, Spencer** – DS so razlagali razvojno. (razlikovali so se po dejavnih in smeri). V njihovih teorijah je bila eksplicitno izražena predpostavka, da ima zgodovina svojo notr logiko, smer, ki jo je mogoče razumeti kot napredek. **IDEJA NAPREDKA** vključuje tudi idejo konca zgodovine – prihod boljšega, če ne idealnega družb življ ali dobre družbe. K popolnosti človeka in D naj bi bistveno pripomogel razvoj znanosti in teh.

PROTISLOVNI UČINKI NAPREDKA

18., 19. st – utrjuje se ideja napredka, prevladuje njegovo pozitivno vrednotenje, pojavljaj se tudi dvomi vanj, opozarjanje na njegovo protislovno naravo. **Ali so DS evolucionistične?** Razlika med človeškimi družbami je v kompleksnosti in diferenciranosti: **lovsko-nabiralniške:** 1. stopnja v D razvoju, enostavna struktura v primerjavi z agrarnimi; **agrarne:** v kompleksnosti in diferenciranosti zaostajajo za ind D; **industrijske:** razvita D delitev dela, posebne ekonom, polit, pravne, kultur org in institucije. **Koncept funkcionalne in strukturne diferenciacije:** nanaša se na procese, v katerih se D dej in funkcije, ki jih je prej opravljala ena D institucija, razdelijo na več ločenih – to pomeni naraščajočo diferenciacijo pos delov D in večjo D kompleksnost in heterogenost. **Primer:** v tradic D je imela družina reproduktivno, socializ, gosp, izobraževalno funkcijo, v modernih D nastanejo specializirane institucije, ki opravljajo te funkcije, za vsako od njih je znač lastna logika delovanja. Glavna **znač. DS naj bi bili naraščajoča kompleksnost in diferenciranost D** – na to naj bi vplival **razvojni nauk** (19. st, biologija): vsa živa bitja so se razvila iz preprostejših oblik, postopoma in s specializacijo = **DARVINIZEM. DELITEV EVOLUCIONISTIČNIH T: klasični evolucionizem/teorije unilinearne evolucije:** dokazujejo, da je ena samo, za vse veljavna smer D razvoja. Poudarjajo unilinearni razvoj in ga povezujejo z idejo napredka. Vse družbe se razvijajo po enotnem vzorcu, od primitivne stopnje v smeri bolj polne d organizme. **Spencer:** svojo teorijo oprl neposredno na Darwinov razvojni nauk – vsak pojav se razvija strukturno enako, zato je zakon evolucije mogoče uporabiti pri razlagi vseh vrst žive in nežive materije. Vse se razvija postopno, kontinuirano, v skladu z notr naravnimi zakoni, ki ne dovoljujejo velikih, nenadnih sprememb. S se odvijajo od homogenega k heterogenemu, od enotnega k raznovrstnemu, od enostavnega k zapletenemu, od neizdiferenciranih kdiferenciranim obl in funkcija. = **SOCIALNI DARVINIZEM. Teorije multilinearne evolucije: G in J Lenski:** kljub splošni linearni smeri obstajajo različni vzorci sprememb (so tudi ciklične in naključne), S ne pomenijo nujno napredka, razvoj poteka v različnih smereh. **Teorijam je skupno** to, da temeljno gibalno spreminjanja D vidijo v njihovem prilagajanju okolju, pri čemer okolje pomeni navzočnost drugih in tud naravno okolje. **Lenskijeva:** ključno gibalno so teh spremembe. Do izumljanja in uvajanja novih teh prihaja zaradi težnje ljudi, da bi boljše in učinkoviteje zadovoljevali raznovrstne potrebe. Sociokulturno revolucijo opredeljuje kot spreminjanje in razvoj človeških D, ki sta rezultat kumulativne S – pojavlja se skozi inovacijo in selekcijo. Z inovacijami se ustvarjajo nove možnosti, s selekcijo pa odločive, katere nove možnosti obdržati, katere zavreči. Po njunem mnenju D z večjo količino teh inovacij in informacij preživijo in vplivajo na znač celotnega sveta sistema. **Kumulativno spreminjanje** človeških kultur se je izkazalo za uspešen prilagoditveni mehanizem – človeška vrsta je preživela, se razmnožila in razširila po Zemlji. **NAPREDEK V DOSEGANJU VREDNOT (svoboda, sreča, pravica)?** Teh razvoj je dvignil raven svobode vsaj v tem pogledu, da imajo zgornji sloji več raznovrstnih življ možnosti in priložnosti, kot so jih imeli v manj razvitih D. S teh razvojem se povečujejo d neenakosti, teh novosti omogočajo proizvodnjo raznovrstnih dobrin in storitev, a se v D neenakomerno porazdelijo.

KRITIČNE PRIPOMBE K TEORIJAM D EVOLUCIJE: -človeška D je kakovostno drugačen pojav kot narava, zato DS ni mogoče primerjati z biološko evolucijo; -koncept prilagoditve, ki je v središču teh teorij, ima v biologiji natančno določen pomen, v soc. pa je ohlapno opredeljen in nejasen. Na podlagi česa sploh lahko trdimo, da so ind D bolj prilagojene in sposobnejše preživeti kot npr. lovsko-nabiralniške ali agrarne? Če upoštevamo ekološko razdeljevanje, ki so ga povzročile ind D, je dvom utemeljen. -človeških D ni mogoče razvrščati glede na njihovo kompleksnost tako, kot v biologiji razvrščamo žive organizme. Z določenih vidikov so enostavne D celo bolj kompleksne kot ind. Prve imajo npr. bolj zapleten sistem sorodstvenih odnosov kot druge. -evolucionistične T so nastale v razmeroma hitro se spreminjajočih in modernizirajočih se evropskih D. Sociologi so te D primerjali z drugimi, drugačnimi kulturami, drugačno stopnjo teh razvitosti. Zdelo se jim je, da so te D na nižji razvojni stopnji in da v razvojnem pogledu pomenijo stopnjo, na kateri so bile v preteklosti njihove D. Pri tem so pozabljali pomembno dejstvo: medsebojne odvisnosti in razmerja moči, kakršna so se oblikovala med zahodnoevropskimi nacionalnimi državami (Anglija, fr) in koloniziranimi D. Premalo so upoštevali dejstvo, da spreminjanje ne poteka v izoliranih D, ampak v medsebojno povezanih in soodvisnih D sistemih. **KONFLIKTI KOT VIR DS: zgod (historični) materializem:** Za Marxa je zgod človeštva progresivni razvoj proizvodjalnih sil, s čimer se posvečuje tudi človekovo obvladovanje narave. Na tej točki se približuje evolucionističnim teorijam, vendar veliko bolj poudarja aktiven odnos človeka o okolja. **DELO**= lahko pojasni DS: človeka vrsta je rezultat naravnih procesov, vendar si je med njimi pridobila zmožnost, da spreminja naravo in jo prilagaja svojim potrebam. Človeška bitja se okoli ne prilagajajo, ampak ga z delom dejavno spreminjajo. - spreminjajo tudi sebe in ustvarjajo lasno zgodovino. **Proizvajalne sile** obsegajo znanje in veščine ljudi proizvajalcev (delovna sila), delovna sredstva in predmete dela. Prepričan je bil, da obstaja naravna težnja po izpolnjevanju razvoju proizvodjalnih sil in da ta težnja ustvarja temeljno dinamiko vsega družbenega razvoja. **Preoblikovanje narave je vedno družbeno proces** - človek je vedno v razmerju z drugimi: kot suženj, tlačan, mezdni delavec in na drugi strani sužnjelastnik, fevdalni gospod, kapitalist. Ljudje pri proizvodnji sredstev za življ stopajo v medsebojne odnose - **proizvajalni odnosi**. Proizvajalne sile in odnosi tvorijo **ekonomsko strukturo**. **družbe = ekonomsko bazo**. Ta ustvarja **družben nadgradnjo** - polit, religioz, pravne institucije. Spremembe se **vedno začnejo v EB**, povzročajo jih konflikti med stopnjo razvitosti proizvodjalnih sil in obstoječimi proizvodjalnimi odnosi. - na določeni stopnji razvitosti proizvodjalnih sil postanejo proizvodjalni odnosi OVIRA njihovem nadaljnjemu razvoju in ta napetost zahteva radikalno S proizvodjalnih odnosov = REVOLUCIJO. - oblikujejo se novi odnosi, ki proizvodjalnim silam omogočajo nadaljnji razvoj, preobrat povzroči S v družbeni nadgradnji. **Pri družbeni spreminjanju (razvoju) se izmenjujejo obdobja postopnega razvoja z obdobji radikalnih preobratov ali revolucij. Proizvajalni odnosi se ne spreminjajo samodejno.** S svojo zavestno dej jih spreminjajo ljudje - v razlago DS je treba vključiti razredni boj, konflikt med tistimi, ki posedujejo proizvodjalna sredstva, in tistimi, ki so brez takšne lastnine; med tistimi, ki so nosilci novega načina proizvodnje, in tistimi, ki težijo k temu, da bi ohranili obstoječega. **Ponazoritev Marxove razlage: PREHOD IZ FEVDALIZMA V KAPITALIZEM** (v eu zgod) - prehod je posledica razvoja proizvodjalnih sil, uvajanja novih tehnik v kmet in ind. Te se niso mogle uveljaviti, dokler so prevladovali fevdalni odnosi, ki so temeljili na kmetijski produkciji v ozkih okvirih in nesvobodni del sil. Omogočili so neslučen razmah proizvodjalnih sil, hkrati pa ustvarili tudi nov razredni konflikt - med kapitalisti kot lastniki proizvodjalnih sredstev, ki si na podlagi te lastnine prilaščajo večji delež družbenega bogastva, in delavskim razredom, ki to bogastvo v resnici ustvarja, dobi pa njegov manjši del. **Marx vidi rešitev: proletarska revolucija** - njen rezultat bo podružljanje proizvodjalnih sredstev in oblikovanje komunistične D. Ta bo pos omogočila razvoj vseh njihovih sposobnosti in razcvet ustvarjalnosti, torej iztek razredne konfliktnosti je Marx videl v **brezkonfliktni komunistični D. DOMINACIJA: KONFLIKTI; SPREMENBE:** Marxu očitajo ekonomski determinizem in pretirano poudarjanje razrednega boja kot dej. **RALPH DAHRENDORF:** poleg razrednega boja so pomembni še drugi konflikti - med etničnimi skupinami, državami, religijami. Zanika Marxove koncepte - npr. njegovo vizijo komunizma - označuje jih kot utopične. **Izvor d konfliktov vidi v odnosih dominacije**, ki prevladujejo v vseh D. Družbeni moč in oblast sta vedno redki dobrini in vir konflikta je v težnji po njihovi prerazporeditvi. Dokazuje, da **življ priljubljeni nikoli niso porazdeljene enakomerno**. Ne poznamo D, v kateri bi vsi imeli enake pravice in bi uživali enako ponudbo - vzrok je v dejstvu, da je treba v vsaki D usklajevati različne naloge in dej pa tudi interese in sposobnosti ljudi. Upanje, da bi bilo mogoče vse to usklajevati na podlagi enakosti po rangi, je utopično. - **d življ vedno zahteva nominiranje** obnašanja, določanje, kaj je prav in kaj ne, katere vrednote so veljavne in prave. To pa ne more temeljiti samo na odgovoru. Vedno morajo obstajati tudi instance, ki to določajo (npr. postavljajo zakone) in lahko izrekujejo kazni - **oblastne instance**. **Tako D vedno pomeni gospodstvo, gospodstvo neenakost, oboje skupaj pa konflikte. Nadrejeni imajo vedno interes za S, podrejeni za ohranitev obstoječega.** Udeleženci se na začetku te konfliktnosti sploh ne zavedajo, postopoma se pod vplivom različnih okoliščin zavedajo svojih interesov. - podrejeni začnejo na različne načine oporekati avtoriteti nadrejenih, ti pa jo braniti in zagovarjati. Konfliktni odnos se izteče v prerazporeditev moči, v vzpostavitev novega ravnotežja, kasneje pa v ponovne konflikte. Po Dahrendorfovem mnenju **konflikti v D ne bodo nikoli odpravljani**. Izmenjevanje konfliktnosti in njenega razreševanja je stalno in vodi k DS. Konflikti so tudi vir napredka, ki vključuje širitev človeških življ priljubljenosti. **Z razvojem prihaja do institucionalizacije konfliktnosti** - konfliktni odnosi so izpostavljeni normativno urejenemu nadzoru in so azto manj siloviti (npr. z uveljavljanjem človekovih in državljskih pravic). **CIKLIČNE TEORIJE: izhodišče** = vzpon in padec civilizacij. **Opirajo se na biološki model** (z drugačnega vidika kot evolucionisti). Kot je za življ potek individualnega organizma znač. Zaporedje rojstva, mladosti, zrelosti, starosti in smrti, gre tudi vsaka kultura ali civilizacija skozi obdobja vzpona, zrelosti in propada. **Oswald Spengler:** na podlagi proučevanja 8 civilizacij je dokazal, da imavsaka C določena življ doba, ki traja kakih 1000 let. Z kultura je po njegovem mnenju vzniknila ok leta 900 in se sedaj približuje koncu. Konec ne pomeni fizičnega izginotja, ampak to, da je bil vrhunec neke usmeritve dosežen (na primeru zadržati npr. razvoj znanosti) in da je mogoče samo še nazadovanje. **RAZLIČNOST NAČINOV IN VZROKOV DS: Max Weber:** niti evolucionistične T niti Marso zgod materializem ne morejo pojasniti v celoti DS. Tega ne more nobena teorija, ki poudarja en sam dej, ki naj bi sprožal spremembe. Načini in vzroki. Spreminjanja so različni in v različnih okoliščinah lahko S sprožajo različni dej. Weber pri razvoju zahodnoevropskega kapitalizma izpostavlja kot ključni dej religiozna prepričanja - natančneje asketski protestantizem. **Evolucionisti T so velike zgodbe**, v katerih je zgod človeških D predstavljena kot nujna pot od majhnih izoliranih lovsko-nabiralniških D, ki napredujejo k agrarnim in živinorejskim skupnostim in potem k oblikovanju agrarnih držav ter dosežejo vrh z nastankom modernih ind D. **Marxov zgod materializem**, ki poudarja pomen konfliktov in diskontinuitete v družbeni spreminjanju, **poudarja splošno smer sprememb** (progresivni razvoj proizvodjalnih sil, težnja ljudi po izpolnjevanju proizvodjalnih sredstev in obvladovanju okolja), ki jo določajo univerzalne zakonitosti spreminjanja. **Giddens:** tudi to je pomemben razlog, da v sociologiji ni bila dovolj poudarjena diskontinuiteta, radikalne spremembe, ki jih označujemo kot modernizacijo.